

Adela Ptičar

HRVATSKI PRAVOPISNI PRIRUČNICI U DRUGOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA

U radu se prikazuju hrvatski pravopisni priručnici, štokavski i kajkavski, u II. pol. 18. st., što se izrađuju u vrijeme velike školske reforme u Austro-Ugarskoj Monarhiji, a u skladu s metodom J. I. von Felbigera.

Pokušava se razriješiti problem autorstva jednoga od tih pravopisa koji se pripisuje A. Mandiću.

Povijest pravopisa hrvatskoga jezika još nije napisana. Radovi koji se bave pravopisnom problematikom do predilirskoga razdoblja unatoč tomu što su naslovljeni kao pravopisni zapravo ne govore o ortografiji (tj. sustavu pravila o pisanju riječi i rečenica), nego proučavaju grafiju (tj. sustav znakova, grafema, kojima se prikazuju fonemi). Lučenje tih dviju razina tekovina je novije lingvistike, a pokazalo se to izuzetno korisnim i za istraživanja starijih razdoblja hrvatskoga jezika,¹ baš stoga što se one nekim svojim dijelovima preklapaju i isprepliću implicirajući i mnoge druge jezične probleme osim pravopisnih i grafijskih, a što nesavršenost grafije još više potencira. Čak se i tako ambiciozan rad, kao što je Maretićeva *Povijest hrvatskoga pravopisa*,² koja je izrađena na velikom korpusu i olakšava čitanje starih hrvatskih pisaca, doima poput nizanja velikoga broja međusobno nepovezanih činjenica koje malo toga objašnjavaju. Sličan je i Dielsov prikaz³, ali za razliku od ta dva rada Hadrovićev⁴ radovi promatraju mnogo sveobuhvatnije

1 Milan Moguš i Josip Vončina, *Latinica u Hrvata, Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 11, Zagreb 1969, str. 61-81; Milan Moguš, *O pisanju fonema /l/ i /n/ u staroj hrvatskoj latinici, Filologija*, 11, Zagreb 1982-1983, str. 93-98; isti, *Glagoljica kao ortografski uzorak u hrvatskoj književnosti, Slovo*, 34, Zagreb 1984, str. 263-268.

2 Tomo Maretić, *Povijest hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Djela JAZU, 9, Zagreb 1889.

3 Paul Diels, *Aus der Geschichte der lateinischen Schrift bei den Südslaven, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Jahrgang 1950, Heft 10, München 1951.

4 Laszlo Hadrović, *Zur Geschichte der einheitlichen kroatischen Schriftsprache, Archivum Europae Centro-Orientalis*, VIII, 1-2, Budapest 1942; isti, *Zur Geschichte der kroatischen Rechtschreibung im XVIII. Jahrhundert, Ostmitteleuropäische Bibliothek*, 10, Budapest 1944; isti, *Pokušaj reforme latiničkog pravopisa 1785. godine, Anali Filološkog fakulteta u Beogradu*, 5, Beograd 1965, str. 267-272.

grafijske probleme, pronalaze tipove, utvrđuju međusobne razlike i porijeklo. Kompleksna ortografska problematika prikazana je u Šojatovu radu *Pravopis stare kajkavske književnosti*,⁵ a i u povijesnom prikazu naše jezične znanosti *Putovima hrvatskoga književnog jezika*⁶ nekoliko je poglavlja posvećeno grafijskim i ortografskim problemima. Pri izradi neke buduće povijesti hrvatskoga pravopisa treba uključiti i rezultate monografskih prikaza pojedinih pisaca i djela koji se odnose na grafiju i pravopis.⁷ No osim djela naše pismenosti i književnosti za stvaranje povijesti pravopisa potrebno je pronaći i opisati sva ona djela koja se bave upravo pravopisom pa su za njegov razvoj karakteristična jer fiksiraju postojeće stanje. Za takva djela ne postoji čak ni enciklopedijski prikaz poput onoga za gramatike⁸ ili leksikografska izdanja.⁹

Ovaj rad upozorava na neke pravopisne priručnike iz druge polovice 18. stoljeća.¹⁰

U skladu s društvenim, političkim i kulturnim kretanjima u Evropi duh prosvijećenoga apsolutizma snažno prodire i u hrvatske krajeve. Oduševljenje terezijanskim i jozefinskim reformama odrazilo se u mnogim područjima, jača vjera u obrazovanje, buja izdavačka djelatnost. U takvu kontekstu ne čudi izrazit interes za jezična pitanja i njihovo praktično rješavanje. U pedesetak godina objavljene su brojne gramatike s aneksnim rječnicima, latinske (razna izdanja Alvaresovih gramatika, Lanosovićeve), hrvatske (Tadijanovićeve, Relkovićeve, Lanosovićeve, Szent-Martonyjeva, Kornigova), njemačke (Matijevićeva, *Nemška gramatika, Grammatica germanica ex Gottschedianis libris collecta*), ali je bilo i drugih jezičnih priručnika. Zanimljiva je npr. knjižica *UPUTJENJE K' LEPOPI-SANJU ZA POTRIBU NARODNI UCSIONICAH U KRALJESTVU MACXARSKOM, I SLAVONSKOM* iz 1792,¹¹ malen priručnik na šesnaest stranica o tehničkoj strani pisanja, tj. o položaju tijela i ruku pri pisanju, o držanju pera, vrstama poteza. Školama je namijenjeno i *UPUTJENJE U NACSIN PISANJA POSLANICAH ZA POTRIBU NARODNIH UCSIONICAH U MACXARSKOM I SLAVONSKOM KRALJESTVU* iz 1780. Tu se na 72 stranice daju upute i općeniti

5 Antun Šojat, *Pravopis stare kajkavske književnosti*, *Filologija*, 6, Zagreb 1970, str. 265–282.

6 Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1978.

7 Usp. npr. Josip Vončina, Jezik Antuna Kanižlića, *Rad JAZU*, 368, Zagreb 1975, str. 5–172; Dragica Malić, Grafija i pravopis hrvatskoga latiničkog rukopisa »Žiča sv. otaca«, *Rasprave Zavoda za jezik*, 15, Zagreb 1989, str. 129–176, i dr.

8 *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, Zagreb 1986, str. 546–549 (Josip Hamm).

9 *Enciklopedija Jugoslavije*, 5, Zagreb 1962, str. 503–508 (Valentin Putanec).

10 Tu vremensku granicu treba uzeti uvjetno, tj. ona se odnosi na prva izdanja.

11 Petrik Geza, *Magyarország Bibliographiája 1712–1860*, sv. 3, Budapest 1888 (i d.), str. 718, citira istu bibliografsku jedinicu (isti naslov, mala osmina, 16 stranica) i za godinu 1780; Wolfgang Kessler, *Buchproduction und Lektüre in Zivilkroatien und —slawonien zwischen Aufklärung und »Nationaler Wiedergeburt« (1767–1848)*, Sonderdruck aus dem Archiv für Geschichte des Buchwesens, Band XVI, Lieferung 2, Frankfurt am Main 1976, str. 674, ima također izdanje iz 1792. pozivajući se na Šafaříka koji ima godinu 1780. Možda je tiskano i te godine, ali u zagrebačkim knjižnicama nije sačuvano.

savjeti o izgledu pisama, što ih čini dobrima a što lošima (u prvom poglavlju), a potom uzorci pisama prema namjeni i sadržaju, tj. čestitka pri rođenju, izražavanje sućuti, zahvala i sl. (u drugom poglavlju).

Obje su te knjižice vrlo zanimljive jer proširuju jezičnu polivalentnost toga razdoblja, tako značajnoga za razvoj hrvatskoga standarda, pa bi ih bilo korisno uključiti kao građu u povijesne rječnike. I one su, kao i svi ostali jezični priručnici o kojima je u ovome radu riječ, tiskane u Budimu.

U skladu sa školskom reformom koja se provodi u Austro-Ugarskoj Monarhiji u drugoj polovici 18. st., tj. *Allgemeine Schulordnung* iz 1774. za austrijski dio države i *Ratio educationis totiusque rei litterariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*¹² za ostali dio kraljevine širi se utjecaj njemačkoga jezika. Johan Ignaz von Felbiger,¹³ reformator austrijskoga školstva u 18. st., napisao je pravopis njemačkoga jezika *Anleitung zur deutschen Sprachlehre zum Gebrauche der deutschen Schulen* 1774, a 1775. gramatiku *Anleitung zur deutschen Sprachlehre zum Gebrauche der deutschen Schulen* koji su osnova sličnim priručnicima u cijeloj Monarhiji. Kako su školski udžbenici prema Felbigerovoj metodi morali imati usporedan njemački tekst, prevode se propisani bečki udžbenici na jezike naroda u Monarhiji, češki, hrvatski, poljski, rumunjski, slovački, slovenski, srpski.

Već 1779. javlja se kajkavska njemačka gramatika s tim naslovom: *Anleitung zur deutschen Sprachlehre zum Gebrauche der Nationalschulen in dem Königreiche Hungarn, und Croatien / NAPUCHENYE VU NAVUK NEMSKOGA JEZIKA ZA POTREBUVANYE NARODNIH SKOL VUGERZKOGA, Y HORVATZKOGA KRALYESTVA*. To je dvojezični priručnik s njemačkim tekstom tiskanim goticom na lijevoj strani i paralelnim hrvatskim na desnoj. Prvo poglavlje obrađuje njemački pravopis, a cijeli je tekst osim leksikografski¹⁴ zanimljiv i za hrvatsku povijesnu gramatičku terminologiju. O potrebi za tim djelom, a time i njegovu utjecaju u našoj sredini, govori obilje kasnijih izdanja: 1780, 1787, 1811, 1814, 1816, 1835. i 1840.

1780. objavljen je njemački pravopis *KRATKI NAVUK OD PRAVOPISZANYA NEMSKOGA ZA POTREBNOZT NARODNIH SKOL / Anleitung zur deutsche Rechtschreibung zum Gebrauche der Nationalschulen im Königreiche Croatien*, dakle dvojezično kao i gramatika.

Prvi pravi pravopisni priručnici hrvatskoga jezika objavljeni su 1779. Radi se o dva pravopisa, jedan je »slavonski«, tj. štokavski, a drugi »horvatski«, tj. kajkavski. To su *UPUTJENJE K' SLAVONSKOMU PRAVOPISANJU ZA POTREBU NARODNIH UCSIONICAH U KRALJESTVU SLAVONIE / Anleitung zur slawonischen Rechtschreibung zum Gebrauche der Nationalschulen in dem Königre-*

12 Usp. Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije*, sv. I, Zagreb 1910.

13 Usp. *Brockhaus Enzyklopädie*, 6, Wiesbaden 1968, str. 122; usp. i Mita Kostić, Pokušaji bečke vlade oko uvođenja narodnog jezika i pravopisa u srpske, hrvatske i slovenačke škole krajem 18. veka, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, XVII, Beograd 1937, str. 254.

14 Ta je gramatika izvor *Rječniku kajkavskoga književnog jezika*, Zagreb 1984, i d.

iche Slawonien i **KRATKI NAVUK ZA PRAVOPISZANYE HORVATZKO ZA POTREBNOZT NARODNIH SKOL / Anleitung zur croatischen Rechtschreibung, zur Gebrauche der Nationalschulen im Konigreiche Kroatien.** Da su nastali po uzoru na onovremene njemačke pravopise, naglašava se i u predgovoru slavonskoga izdanja: »Mismo kod ovoga sastavljenja slavonskoga Pravopisanja od nimacskoga samo one Uprave uzeli, koje kod nas takojer utemeljite ostati moraju; Alli mismo i one ovdj Uprave pomljivo sakupili, koje vlastito k' nashemu Pravopisanju spadaju, dase jedanput jedan obicsajni Nacsin Pisanja kod nas uvede, koi dosada skoro po Povolenju svakoga Pisca mlogoverstan biashe; s' ovim tako sloga, kako i razlika takojer nimacskoga, i slavonskoga Pisanja Nacsina Svakomu poznato ucsinjena bitiche, koje znanje k' svakomu Nauku jezika osim Dvojnosti njeshto, osobito prinasha.«¹⁵ To su knjižice na oko pedesetak stranica male osmine, s hrvatskim tekstom na lijevoj i usporednim njemačkim na desnoj stranici knjige. Radi se o pravopisima dvaju onovremenih hrvatskih književnih jezika koji su nastali prema istom njemačkom predlošku. Raspored je građe isti, što se vidi po naslovima poglavlja:

Uputjenje k slavonskomu pravopisanju:

Pervo poglavje. Od pristojnoga Potribovanja slovah kod
Upisivanja slovkih i Riecsih.

Drugo poglavje. Od pristojnoga Razdiljenja Riecsih na Slovke.

Treche poglavje. Od pravoga Potribovanja zlamenja Razlike.

Kratki navuk za pravopisanje horvatsko:

Del I. Od pravoga potrebuvanja szlov pri pizanyu rechih.

Del II. Od narednoga rechih na szlovke delenya, y szlovkih prena-
ssanya.

Del III. Od prikladnoga razluke znamenya poztavljenja.

Na kraju oba pravopisa nalazi se kratak pravopisni rječnik prema fonološkim oprekama među riječima (primjeri u pravopisima nisu isti), npr.

Uputjenje k slavonskom pravopisanju:

Broj kod Blaga znatise mora.

broi, onaj koi shto ima.

Dug, valja platiti.

dug, Xivot.

Duga csuvajse.

Duga u Zraku, itd.

Die Zahl.

Er zahlet.

Die Schuld.

lang.

Die Schuld.

Der Regen bogen.

¹⁵ Uputjenje..., str. 4.

Kratki navuk za pravopisanje horvatsko:

brat,	Bruder.
brat,	von berem.
bol,	von boleti.
bol,	von bozti.
branye,	von brati
pranye,	von prati.

Kratki navuk pretiskan je 1780. pod naslovom *NAPUCHENYE VU HORVATZKO PRAVOPISZANYE Z–PRAVO–CHTENYEM, Y GLASZO–MERENYEM ZA POTREBNOSZT NARODNIH SKOL VUGERZKOGA, Y HORVATZKOGA ORSZAGA / Anleitung zur croatischen Rechtschreibung, nebst der Rechtlesung, und Tonmessung zum Gebrauche der Nationalschulen im Königreiche Hungarn, und Croatien*, samo je ispred teksta iz 1779. dodano desetak stranica opširnoga kazala. Takvo kazalo ispred teksta pravopisa ima i novo izdanje *Uputjenja* iz 1810.

Još jedan pravopis koncepcijski pripada tom razdoblju, iako je objavljen na početku 19. st.¹⁶ *NAPUTCHENYE ZA HORVATZKI PRAVCHTETI, Y PISZATI ZKUP Z–PELDAMI LIZTOV, Y DRUGEH PISZMENEH NACHINOV ZA POTREBUVANYE LADANYZKIH SKOL VU HORVATZKOM KRALYEZTVU* kajkavski je pravopis koji više nema usporednoga njemačkoga teksta; pregledniji je od prijašnjih i ima dva velika poglavlja, o ortoepiji (Od pravoga izgovaranja szlovkih y rechi: 1. Od szlov, y nyhovoga glazsa, 2. Od napravlanya szlovkih, y rechi, 3. Od Shlabekuvanya /tj. o sricanju, A.P./, 4. Od glaszikanya /tj. o akcentuaciji, A.P./, 5. Od Chtejenya) i ortografiji (Od pravopiszanya: 1. Od obchinzkih temeljih Horvatzkoga Pravopiszanya, 2. Od pravoga potrebuvanja pochetnih szlov, 3. Od szamoglasznikov; Od zkupglasznikov, 4. Od razdelivanya szlovkih, 5. Od pravopiszanya zkupzjedinyenih rechi, 6. Od navadnih vu pizsany znamenkih /tj. o interpunkciji, A.P./, 7. Od navadnih vu pizmih prikrachenyih /tj. o kratica, A.P./).

Zanimljiv je dodatak tome pravopisu jer donosi obrasce kupoprodajnih i drugih ugovora, tipove priznanica, vozne listove, račune, prijavnice, popise i nekoliko tekstova uobičajenih pisama, dakle nešto što u današnjim pravopisima nije uobičajeno a čime obrazovan čovjek također mora ovladati.

S pravopisima 18. st. u vezi treba nešto reći i o đakovačkom biskupu Antunu Mandiću (1740–1815). Njega kao autora pravopisa prvi spominje M. Kostić: »Zagrebački kanonik Antun Mandić štampao je 1779. g. Uputjenje k Slavonskom pravopisanju za potrebu narodnih ucsionah u Kraljevstvu Slavonie oder Anleitung zur slavonischen Rechtschreibung;¹⁷ dok je iduće godine anonimno izišlo iz tiska: *Napucheny v u Horvatzko Pravopiszanye z Pravochtenyem...*«¹⁸ Međutim, i Uputjenje je, kao uostalom i svi priručnici do sada spomenuti, izišlo anonimno. Kostićev

¹⁶ 1808. godine.

¹⁷ Kostić netočno citira naslov djela.

¹⁸ Mita Kostić, Pokušaji bečke vlade..., str. 257.

podatak o autorstvu prenosi i Z. Vince,¹⁹ ali provjeri li se ostala literatura o A. Mandiću, o njegovu životu i radu,²⁰ ističu se njegove izuzetne zasluge, kao glavnoga inspektora narodnih škola za Hrvatsku i Slavoniju, za otvaranje novih škola i razvoj školstva uopće, ali nitko, ni od njegovih suvremenika ni kasnije, ne spominje A. Mandića kao autora bilo kakva pravopisa. Mnogi autori spominju njegovo članstvo i predsjednički položaj u komisiji što je osamdesetih godina 18. st. radila na ujednačavanju grafije u vezi s izdavanjem Stullijevih rječnika. O Mandiću i toj komisiji govori se još od J. Krmptića,²¹ J. Voltiggija,²² J. Šafařika,²³ K. Draganića,²⁴ A. Cuvaja,²⁵ a od njih i u mnogih drugih sve do M. Brleka,²⁶ čiji su podaci najiscrpniji, no rad te komisije još uvijek nije dovoljno proučen, ali taj problem prelazi okvire ovoga rada.

U bibliografiji G. Petrika postoje podaci o Mandiću koji se u radovima o njemu ne spominju, pa se stoga kompletno citiraju:

ABC iliti knjixica Slovoznanja za potribu narodnih ucšionicaħ u kraljestvu Slavonie. — ABC oder Namenbüchlein, zum Gebrauche der National-Schulen in dem Königreiche Slawonien (8 — r. 104 l.) Ofen, 1779. gedr. mit. Königl. Universitåtsschriften.

A szlav rész Mandics Jzsef forditása.

ABC knisica za potrebnost narodnih škol. — ABC oder Namenbuchlein, zum Gebrauche der National-Schulen in dem Konigreiche Croatien (8 — r. 103 l.) Ofen, 1779. Gedr. m. Königl. Universitåtsschriften.

A horvat rész Mandics Jzsef forditása.

¹⁹ Zlatko Vince, *Putovima...* str. 57.

²⁰ Usp. Adam Filipović, *Xivot velikoga biskupa, prvelikoga domorodca, i najvećega priatelja našega Antuna Mandića izpisan po Radoslavu od Panonie savske. Narodu pako biskupie bosanske ili đakovacske, i sriemske sjedinjene prikazan po Adamu Philippovich od heldenthal misniku*, Pećuh 1823; Antun Mandić, *Danica ilirska*, Zagreb 1840, 31, str. 123–124, 32, str. 127–128; Nikola Andrić, *Prigodni spisi o Strossmayerovim prethodnicima, Spomen—cvieće iz hrv. i slov. dubrava*, Zagreb 1900, str. 178–182; Matija Pavić, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu (1806–1906)*, *Glasnik*, Đakovo 1906, 10, str. 75–76, 11, str. 82–83, 14, str. 113–114; *Znameniti Hrvati*, Zagreb 1925, str. 171; Emericus Gašić, *Brevis conspectus historicus dioecesium bosniensis—diacovensıs et sirmiensis*, Essekinı 1944, str. 82–83; Tomo Matić, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, Djela HAZU, knj. XLI, Zagreb 1945, str. 94, 99–102, 136; Biskup Antun Mandić, *Vjesnik đakovačke biskupije*, 10–11, Đakovo 1956, str. 153–157.

²¹ Joso Krmptić, *Katarine II. i Jose II. put u Krim*, Beč 1788, str. V–VI.

²² Jose Voltiggi, *RICOSLOVNIK (VOCABOLARIO — WORTERBUCH) ILLIRISKOGA, ITALIANSKOGA I NIMACSKOGA JEZIKA S' JEDNOM PRIDPOSTAVLJENOM GRAMMATIKOM ILI PISMENSTVOM*, Beč 1803, str. 23 (predgovor, nije paginirano).

²³ Josef Šafařik, *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*, II, Praha 1865, str. 77.

²⁴ Konstantin Draganić, Joso Krmptić's Leben und Werke, *Archiv für slavische Philologie*, 24, str. 465–466.

²⁵ Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva...*, 2, Zagreb 1910, str. 42–43.

²⁶ Mijo Brlek, *Leksikograf Joakim Stulli (1730–1817)*, Djela JAZU, 60, Zagreb 1987 (podaci su razbacani po cijeloj knjizi).

ABC književka aneb tak rečeny Syllabikar ku Prospechu Narodnich skol w Kralostwy Uherskem. – ABC oder Namenbuchlein, zum Gebrauche der National-Schulen in dem Königreiche Hungarn (8 – r. 110 es + l) W Budine, 1782. Wytjsstene s Literami Kralow Univers.

A tot rész Mandics József fordítása.²⁷

Vidimo da su to također dvojezični priručnici po Felbigerovoj metodi. Podatak o tome da je te tri knjižice preveo Antun Mandić na »hrvatski«, »slavonski« i slovački stoji kurzivom ispod svake bibliografske jedinice. Radi li se doista o njegovu autorstvu teško je reći jer su i te knjižice, kao i pravopisi, objavljeni anonimno. U zagrebačkim knjižnicama nema izdanja za Slavoniju iz 1779. nego samo iz 1823, ali je vrlo vjerojatno da je »abecevice« izišla i te godine: osim u G. Petrika nalazimo je i u W. Kesslera,²⁸ a A. Cuvaj citira kajkavsko izdanje iz 1779. s nešto drugačijim njemačkim naslovom,²⁹ i uz štokavsko izdanje ima drugačiji njemački naslov i drugu godinu,³⁰ ali se najvjerojatnije radi o nepreciznosti a ne o kakvim drugim izdanjima.

Tvrđnja da je štokavska abecevica izdana i 1779. zasniva se na usporedbi izdanja iz 1823. s kajkavskim iz 1779. godine. Očito je da su to dva paralelna izdanja³¹ s posve istim tekstom: uz hrvatsku abecedu daje se latinska i njemačka, zatim primjeri rastavljanja na slogove a potom slijedi zbirka kratkih poučnih priča *Mala pripovedanya* (kajk.), tj. *Male pripovisti* (štok.). Gotovo je sigurno da je 1823. pretiskano izdanje iz 1779, a da bi se to potvrdilo, trebalo bi ga potražiti u budimskim knjižnicama. Pitanje odnosa A. Mandića prema tim djelima također se ne može smatrati razriješenim: i za to bi trebalo istraživati u budimskim i bečkim arhivima.

Osim spomenutih tiskane su i neke druge »abecevice« u 18. st; one nastavljaju tradiciju sličnih izdanja s kraja 17. st.³² pa sve do ilirizma, ali obrada hrvatskih početnica zaslužuje poseban rad.

Hrvatska jezikoslovna terminologija 18. st. vrlo je slabo istražena, a radovi koji se time bave³³ uključili su samo mali dio jezičnih priručnika, a i tada u strogom izboru.³⁴ Pravopisi o kojima je bila riječ u ovome radu terminološki su posve

27 Geza Petrik, *Magyarország Bibliographiája...*, 1, str. 4.

28 Wolfgang Kessler, *Buchproduction...*, str. 498.

29 A. Cuvaj, *Građa za povijest školstva...*, 2, str. 35: ABC Knisicza za potrebozt Narodnih Skol, oder Kroatish-deutsches Normal A. B. C. Büchel. 1779.

30 Isti, str. 35: ABC. Iiliti Knjižica Slovozananja za potribu narodnih ucsonicah u Kraljevstvu Slavonie oder Slavonisch-deutsches Normal ABC Büchel. 1783.

31 Kajkavska početnica ima 104 stranice a štokavska 112.

32 Usp. Tomo Matić, »Abecevice« iz 18. vijeka, *Vrela i prinosi*, 8, Sarajevo 1938, str. 103–107; Alojz Jembrih, *Kratka azbukvica iz 1696. godine*, *Književni jezik*, 4, Sarajevo 1988, str. 199–213.

33 Usp. Tomo Maretić, *Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka*, *Rad JAZU*, 243, Zagreb 1932, str. 13–90; njegove je rezultate preuzeo Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb 1969.

34 Usp. npr. podatke za Relkovičevu gramatiku u: Adela Ptičar, *Gramatička terminologija u gramatici M.A. Relkovića*, *Rasprave Zavoda za jezik*, 13, Zagreb 1987, str. 65–66.

neistraženi.³⁵ Isto se može reći i za većinu gramatika.³⁶ Rezultati takva istraživanja vjerojatno bi uvelike izmijenili spoznaje o povijesti hrvatskoga jezikoslovnoga nazivlja i stvaranju hrvatskoga standarda uopće.

RÉSUMÉ

LES MANUELS DE L'ORTHOGRAPHE CROATES DE LA 2e MOITIÉ DU 18e SIÈCLE

Les manuels de l'orthographe croates de la 2e moitié du XVIIIe siècle apparaissent dans le cadre de la grande réforme scolaire dans toute l'Autriche-Hongrie. En face du texte croate — qui est štokave ou bien kaikave — figure le texte en allemand. Tous ces manuels sont conçus d'après la méthode de J. I. von Felbiger selon laquelle tous les livres de classe autorisés à Vienne étaient obligatoirement traduits en langues de tous les peuples de la Monarchie.

On a souvent attribué un de ces manuels orthographiques à A. Mandić mais toutes les données dont on dispose à ce sujet sont incertaines et peu fondées ce qui nous porte à conclure que cette attribution est loin d'être assurée.

35 R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik...*, s. v. *slovka* spominje *Školski pravopis* iz 1779. ali ga nema u popisu izvora pa se ne može znati o kojem je udžbeniku riječ.

36 U Simeonov je rječnik (v. bilj. 39) iscrpno uključeno jedino nazivlje iz gramatike B. Tadijanovića.